

Azərbaycan diasporunun inkişaf dinamikası: konseptual baxış və sistemli yanaşma

(Əvvəlki qəzetin 12 iyun tarixli sayında)

Yeni çağırış və meyillərdən doğan yanaşmanın tətbiq olunması

Əgər diaspor dünyada gedən qlobal proseslər, geosiyasi hadisələr fonunda baş verən dəyişikliklər nəticəsində "siyasi alətə" çevrilərsə, milli müxtəlifliyin qorunmasına, saxlanılmasına zərbə vura bilər. Bu da bizi bir daha düşündürməyə vadar edir və milli maraqlarımızın qorunmasında həssas məsələ hesab oluna biləcək diaspor potensialından düzgün istifadə etməyin və istiqamətləndirməyin vacibliyini ön plana çəkir. Diaspor fəaliyyətində başlıca məqsəd mənsub olduğu etnik azlığın mədəniyyətini, dilini qoruyub saxlamaqdan ibarət olmalıdır. Beynəlxalq səviyyədə isə müxtəlif xalqların diasporları ilə "milli və bəşəri dəyərlərin qorunması naminə birgə fəaliyyət proqramları"nın hazırlanması və tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsəduyğundur. Qloballaşan dünyada dövlətlərin xarici siyasət və diplomatiya sahəsində qazandıqları nailiyyətlər bir sıra meyarlarla yanaşı, həm də onun xaricdə formalaşdırdığı diasporun potensial imkanları ilə ölçülür. Azərbaycan dövləti də məhz bu reallıqdan çıxış edərək müxtəlif səbəblərdən xarici dövlətlərdə yaşamağa məhkum olmuş soydaşlarımızın və həmvətənlərimizin Ana Vətənlə əlaqələrini genişləndirmək, onların milli-mənəvi birliliyinə nail olmaq üçün ardıcıl və sistemli tədbirlər həyata keçirir. Son 5 ildə diaspor quruculuğu sahəsində gerçəkləşdirilən vahid dövlət siyasətinin prioritet məqsədi eyni zamanda xaricdə yaşayan azərbaycanlılarda milli özünüdərk gücləndirmək və onları milli mənafeələr naminə səfərbər etməkdir.

Məhz müstəqillik illərində diasporumuz və diplomatiyamız birgə səyin nəticəsidir ki, Azərbaycanın haqq işi olan Qarabağ ilə bağlı dünya ictimaiyyətinə doğru-düzgün çatdırılması istiqamətində bir çox işlər görülmüşdür.

Xüsusilə son illər petisiyaların imzalanması, müxtəlif ölkələrin dövlət-hakimiyyət orqanlarına ünvanlanan kollektiv xahiş, müraciət və ya etiraz məktublarının göndərilməsi bunu deməyə əsas verir.

Son illər diasporumuzun fəaliyyəti sosial-mədəni sahədən ictimai-siyasi müstəviyə keçmişdir ki, bu da lobbiçiliyin təkamülü və inkişafına əsas yaratmışdır. Hazırda bu sahədə yeni mərhələyə başlanılmışdır. Belə ki, xaricdə Azərbaycanın mədəniyyət və ticarət evlərinin yaradılması, milli tariximizi əks etdirən eksponatlardan ibarət sərgilərin keçirilməsi, milli brend məhsullarından ibarət yarmarkaların təşkili, butiklərin açılması kimi tədbirlərin reallaşdırılması ənənəsinin davam etdirilməsi mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu sahənin inkişafı və zamanın çağırışlarına cavab verməsi üçün elmi potensialdan, kütləvi informasiya vasitələrindən və müasir texnologiyaların imkanlarından yararlanmağımız vacib hesab edilə bilər. Nəzərə almalıyıq ki, diaspor könüllü fəaliyyət olub, ictimai karakter daşıyır. Diasporu milli maraqların, adət-ənənələrin qorunmasında vasitə kimi görürüksə, onun hər hansı bir mərkəzi adda birləşməsi o qədər də əhəmiyyət kəsb etmir. Buna görə də milli diaspor şüuruna malik şəxsin hər hansı bir mərkəzləşdirilmiş təşkilatda birləşməsi vacib deyil. Əgər o kəsdə "diaspor şüuru" formalaşsınsa, o, yaşadığı cəmiyyətə inteqrasiya olunubsa, öz milli xüsusiyyətlərini, dilini qoruyub saxlayacaq və gündəlik həyatında vətəni təmsil edəcəkdir.

Qeyd edək ki, diasporun hərtərəfli inkişafı üçün akademik yanaşma mühüm əhəmiyyətə malikdir. Xarici ölkələrin informasiya vasitələrində ölkəmizlə bağlı məlumatların yerləşdirilməsi və ya təhsil ocaqlarında azərbaycanlı mütəxəssislərin iştirakı ilə dərslərin keçirilməsi səmərə verə bilər. Qloballaşan dünyanın kosmik sürət fazasına daxil olduğu, informasiyanın dünya bazarında ən qiymətli əmtəyə çevrildiyi hazırkı şəraitdə "virtual dünya"nın dikte etdiyi reallıqlar diaspor quruculuğu işinin keyfiyyətə yeni prinsiplər üzərində həyata keçirilməsini obyektiv zərurətə çevirir. Bu baxımdan qarşıda duran əsas vəzifələrdən biri də qlobal informasiya cəmiyyətinin təzahürü kimi meydana çıxan virtual dünyanın tərkib hissəsi olan "Virtual Azərbaycan"ın formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsidir.

Tarixə böyük ehtiram, hörmət və qayğı nümunəsi

Gələcək nəsillərə örnək olmaq, məsuliyyət hissi aşılayır və milli-mənəvi dəyərlərə sahib çıxmaq dövlətçilikdə əsas amillərdən hesab olunur. Bunu Prezident hər addımında nümayiş etdirməklə milli inkişafa təkan vermişdir. Siyasi kursa sadiqlik göstərməklə, sələfinə layiq xələf olduğunu göstərməklə ibtəd dərsi vermişdir. Cəmiyyətdə sağlamlıq atmosferi yaranmasına və harmoniyanın qurulmasına zəmin yaradır. Dövlətimizin başçısı İlham Əliyev varisiyə dərin hörmət və ehtiramını bu şəkildə ifadə edir: "Buraya gələrkən 2001-ci ildə keçirilmiş ilk qurultay xatırlayırdım. Bildiyiniz kimi, ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə ilk qurultay 2001-ci ildə keçirilmişdir. Ulu öndər dərin məzmunlu çıxışında, eyni

zamanda, təbii ki, Qarabağ problemi ilə bağlı öz fikirlərini bildirmişdir və demişdir ki, Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü bərpa edəcək, işğal altında olan torpaqlar işğaldan azad ediləcək və Azərbaycan xalqı öz dədə-baba torpaqlarına qayıdacaqdır. Biz - ulu öndərin davamçıları bu sözləri gerçəyə çevirdik və V qurultaya hazırlıq işləri başlayarkən mənə mürəzə edildiyi və mən dedim ki, bu qurultay mütləq Şuşada keçirilməlidir.

Bundan sonra Azərbaycan xalqı müzəffər xalq kimi əbədi yaşayacaq, bundan sonra bizim dövlətimiz qalib dövlət kimi yaşayacaq. Bu, böyük xoşbəxtlikdir - hamımız üçün, Azərbaycanda yaşayanlar, Azərbaycan vətəndaşları üçün, xaricdə yaşayan azərbaycanlılar üçün. Bu tarixi missiyanı həyata keçirən bizim qəhrəman övladlarımız tarix qarşısında, xalq qarşısında, Vətən qarşısında misilsiz xidmətlər göstərmişlər. Müstəqillik dövründə yetişən gənclər, vətənpərvərlik ruhunda yetişən gənclər bu tarixi hadisəni, tarixi müjdəni Azərbaycan xalqına bəxş etmişlər.

Biz hamımız - həm Azərbaycanda yaşayan Azərbaycan vətəndaşları, dünya azərbaycanlıları bir nöqtəyə vururduq, bir hədəfə çatmaq üçün çalışırdıq. Mən deyirdim ki, biz hər birimiz hər gün bu müqəddəs günü yaxınlaşdırmalıyıq, öz əməyimizlə, işimizlə, hərə öz yerində və torpaqlarımızın işğaldan azad olunmasından daha vacib və ali vəzifə yox idi. Məhz buna görə ordu quruculuğu sürətlə aparılmışdır, buna görə Azərbaycan müasir orduya malik olmuşdur, buna görə gənc nəsil vətənpərvərlik, düşməne nifrət, Vətənə sədaqət ruhunda tərbiyə olunurdu, buna görə iqtisadi islahatlar aparılmışdır. Bizim bütün işlərimizin, apardığımız siyasətin, atdığımız addımların fəvqündə bu müqəddəs günü yaxınlaşdırmaq və bu günü görmək əməli dururdu. Biz buna öz gücümüzə nail olduq. Azərbaycan xalqı 30 il davam edən mənasız danışıqlar əvəzinə öz gücünü ortaya qoydu, ədaləti bərpa etdi, beynəlxalq hüququ bərpa etdi və bütün dünyaya sübut etdi ki, biz böyük xalqıq və heç vaxt bu xalq, Azərbaycan xalqı işğalla barışmaq fikrində deyildi".

Prezidentin strateji mesajları, reallıqlar və perspektivlərə hesablanmış qeydləri

Dövlətimizin başçısı əvvəlki qurultaylardan fərqli olaraq, sonuncu Qurultayda nöqsanlara deyil, perspektiv inkişafa kökləndi. Arxa plandakı Şuşa real məktəbi daha bir reallığın şahidi oldu. Bu birlik və həmrəyli təcəssüm etməklə, məğlubiyət deyil, bu qalibiyyəti göstərdi. Şuşanın azad olunması zamanı Prezidentin "Gözünüzü aydın olsun, dünya azərbaycanlıları" qeydi əyani təsdiqini tapdı. Eləcə də bu sahədə fəaliyyətin aktuallığını itirmədiyi və yeni müstəviyə qədəm qoyduğunu göstərdi. Təbliğat-informasiya məşininin hərəkətdə olduğuna, ideoloji savaşı hələ davam etdiyinə ehyam vurdu. Əslində, Xankəndi daxil, Azərbaycandan xaricə köçən ermənilərin də Azərbaycan diasporu ətrafında birləşməsi daha məntiqlidir. Çünki onlar da vətəndaş olduqları ölkəyə sədaqətlə xidmət edib, Azərbaycanın sülh çağırışına qoşulmaları labüddür.

"Budur, xalqımızın böyüklüyü, xalqımızın qələbəyə inamı, xalq-iqtidar birliyi və bütün dünya azərbaycanlılarının birliyi. Mən bilərəm ki, siz və sizin kimi xaricdə yaşayan milyonlarla azərbaycanlı hərə öz ölkəsində həm müharibənin gedişatını yaxından izləyirdiniz, eyni zamanda, öz çıxışlarınızda, öz şərhlərinizdə, sosial şəbəkələrdə və digər imkanlardan istifadə edərək, Azərbaycanın haqq səsinə, haqq işini yaşadığınızı ölkələrin ictimaiyyətinə çatdırırdınız. Buna bu gün də ehtiyac var. Bu gün də ehtiyac var, çünki müharibə başa çatsa da, bizə qarşı olan ərazi iddiaları hələ ki, başa çatmayıb", - deyən Prezident İlham Əliyev çıxışında Komitənin koordinasiya şurasının qənaətbəxş olduğunu bildirməklə, gələcək fəaliyyət istiqamətinin prioritetini göstərdi. Dövlətimizin başçısı, həmçinin bildirdi: "Əlbəttə, mən çox şadam ki, xaricdə fəaliyyət göstərən diaspor təşkilatlarımız Azərbaycan ilə daim təmasdadırlar, Dövlət Komitəsi ilə təmasdadırlar və müxtəlif ölkələrdə fəaliyyət göstərən diaspor təşkilatları arasında koordinasiya da təkmilləşir. Bu da çox vacibdir. Əlbəttə, biz hamımız - Azərbaycanca yaşayan azərbaycanlılar istəyirik ki, xaricdə yaşayan azərbaycanlılar öz tarixi Vətəni ilə sıx

bağlı olsunlar. Heç olmasa ildə bir dəfə hər bir azərbaycanlı öz ailəsi ilə Azərbaycana gəlsə çox yaxşı olar - xüsusilə azad edilmiş torpaqlara getmək üçün. İndi bu gün biz qurultay Şuşada keçiririk. Ancaq azad edilmiş ərazilər 10 min kvadratkilometrə çoxdur və indi marşrutlar da açılır, aeroportlar da tikilir. Ona görə gəliş-gediş çox rahat olacaq".

Postmüharibə dövründə "azərbaycançılıq" ideologiyasının yeni motivləri meydana çıxır. Təbii ki, bu nöqtəyə-nəzərdən yeni hədəflər müəyyənləşdirilməli və metodlar tətbiq olunmalıdır. Məhz Prezidentin "...bölgənin gələcəyi naminə biz ...biz konkret olaraq beş prinsiptən ibarət təklif irəli sürdük....Hesab edirəm ki, bu, postmüharibə dövrü üçün vacib məqəmdir və biz məhz bu beş prinsip əsasında danışıqları aparmaq fikrindəyik. Bu təklifi irəli sürməklə bir daha biz çox niyyətimizi göstəririk və yenə də deyirəm, uzaqgörənlik göstəririk. Ermənistanda hər dəfə baş qaldıran revanşist qüvvələr bilməlidirlər ki, bu, Ermənistan üçün yeganə çıxış yolu - və bəlkə də son şansdır. Əgər bundan imtina etsələr, onda biz də Ermənistanın ərazi bütövlüyünü tanımayacağıq, bunu rəsmən bəyan edəcəyik. İkinci Qarabağ müharibəsinin nəticələrini nəzərə alaraq Ermənistan tərəfi yaxşı başa düşməlidir ki, bu addım nəyə gətirib çıxaracaq". fikirləri buna fokuslanmışdır.

Göründüyü kimi, qarşı tərəf imitasiya etsə, 30 il ərzindəki kimi maneərlərin davam etdirsə, Zəngəzur, Göycə məsələsi Azərbaycan diasporunun gündəliyinə salına bilər.

Dövlətimizin başçısının "... bu gün biz qurultay Şuşada keçiririk. Ancaq azad edilmiş ərazilər 10 min kvadratkilometrə çoxdur" yanaşması heç də təsadüfi deyildir.

Azərbaycan diasporunun müasir trendləri və lobbiçilik hədəfləri

Etnik-millət məzmun daşıyan diaspor çox mürəkkəb təyinatla malikdir. Milli özünüdərk, etnik təhlükəsizlik və beynəlxalq fəaliyyət amilini özündə cəmləşdirən diasporun düzgün istifadə edilməzsə, maraqlı qüvvələr diasporu öz məqsədlərinə çatmaq üçün vasitə kimi istifadə edə bilərlər. Ona görə də stratejiya düzgün qurulmalıdır ki, bundan siyasi məqsədlər ümumi yox, xalqlararası dostluğun yaranmasında vasitə, sosial yaxınlaşma, doğmalasma faktoru kimi istifadə edilsin. Bir məsələni də diqqətdə saxlamaq vacibdir ki, diasporun hərtərəfli inkişafı üçün həm mövcud olduğu ölkənin, həm etnik vətəninin, həm də beynəlxalq təşkilatların qayda-qanunlarına uyğun müvafiq stratejiya qəbul olunmalıdır. Bu gün regional deyil, qlobal təşkilatlarda təmsil olunaraq beynəlxalq birliklərin yaradılması zəruridir. Yəni, azərbaycanlılarla yanaşı digər xalqların diaspor nümayəndələrini də bu işə cəlb etmək böyük səmərə verə bilər. Xaricdə yaşayan azərbaycanlı ailələrini bu fəaliyyətə cəlb etmək üçün stimullaşdırıcı tədbirlər həyata keçirilməli və diaspor kontingentinin ictimai mənsəyi, demografik vəziyyəti, miqrasiya etmə səbəbləri və hansı işlə məşğul olduqları nəzərə alınaraq iş aparılmalıdır. İstənilən diaspor nümayəndəsi, sosial-ictimai mənsəyindən asılı olmayaraq, vətənlə istədiyi vaxt əlaqə yaratmaq imkanına malik olmalı və bu sahədə dövlət siyasətini həyata keçirən aidiyyəti qurumlara sərbəst çıxışına şərait yaradılmalıdır.

Dövlətimizin başçısı da Zəfər Qurultayında bu kimi həssas məsələlərə toxunaraq Azərbaycan dilinin, mentalitetinin qorunub saxlanılması ilə yanaşı, azərbaycanlıların yerli cəmiyyətlərə adaptasiyası və inteqrasiyasının vacib olduğunu vurğulayaraq dedi: "Əlbəttə, çox istəyirik ki, ikinci, üçüncü nəsil azərbaycanlılar öz mədəniyyətinə bağlı olsunlar. Əlbəttə, bu, o qədər də asan məsələ deyil. Burada onlar ilk növbədə Azərbaycan dilini bilməlidirlər. Burada, əlbəttə ki, təkə ailələrdə Azərbaycan dilini yaşatmaq mümkündür, ancaq kifayət deyil. Ona görə Azərbaycan məktəblərini, bazar günü məktəblərini açılması istiqamətində də biz hər zaman kömək göstərməyə hazırıq. Əslində bunu edirik. Bəlkə də bunu daha da təşkilatlaşdırmaq şəkildə etmək lazımdır. Çünki Ana dili əsas amildir. Ana dili bütün Azərbaycan vətəndaşlarını birləşdirir. İkinci Qarabağ müharibəsinin tarixini yaxşı bilməlidirlər".

Bunlarla yanaşı, Azərbaycan diasporu öz fəaliyyətində müasir dövrün çağırışlarını nəzərə almalıdır:

- Azərbaycanın diplomatik nümayəndəliklərində diaspor məsələlərinin inkişaf etdirilməsi və vahid diaspor strategiyasının qurulması;
- dünyada etnik-siyasi, sosial-mədəni anlaşılmazlıqların adi hal aldığı vaxtda xarici ölkələrin ali təhsil müəssisələrində "Azərbaycan multikulturalizmi" kursunun tədris olunması;
- informasiyanın idarəedilməsi, fəaliyyətin qiymətləndirilməsi və monitoring keçirilməsi üzrə konsepsiyaların hazırlanması;
- diasporla bağlı məlumatların, təbliğat və təşviqat materiallarının əsaslı, düzgün-dolğun olması üçün vahid informasiya bankının yaradılması və bu bank vasitəsilə süzgecdən keçirməklə yayılması;
- qeyri-hökumət təşkilatları ilə əlaqələrin genişləndirilməsi və bu istiqamətdə yeni qurumların təsis edilməsi;
- diaspor nümayəndələrinin Azərbaycanın biznes mühitinə təşviq edilməsi üçün müvafiq layihələrin reallaşdırılması.

• ən nəhayət, Azərbaycan Respublikasının Dövlət-Diaspor Əməkdaşlığı (İnteqrasiya və İnkişaf Siyasəti) Konsepsiyası və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Diaspor (YURDDAŞ) Proqramı hazırlanmalı və qəbul olunmalıdır.

O cümlədən, "2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı" və "Gənclərin xarici ölkələrin nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində təhsil almalarına dair 2022-2026-cı illər üçün Dövlət Proqramı"nın bazasında Xaricdə Təhsil Alan Azərbaycanlı Tələbələrin Assosiasiyasının yaradılmasıdır. Habelə hazırda dünyada trendə çevrilən "geyim lobbiçiliyi"ndən geniş istifadə edilməlidir.

Zənnimizcə, məşhur Azərbaycan xalçalarının motivləri - onların dərinliyi, zəngin rəngləri, zərifiyi, əcdadlarımızın hər bir naxış hansı incəliklə canlandıraraq yaratdığı modelə uyğunlaşdırılaraq ərsəyə gətirilən "Sumax" adlanan "Haute Couture" kolleksiyası buna bariz nümunədir. Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti, ölkəmizin birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın belə bir əhəmiyyətli layihənin həyata keçirilməsində göstərdiyi dəstək heç də təsadüfi deyildir.

Bu xüsusda, "Made in Azerbaijan" brendinin təbliği və təşviqi arzuolunandır.

Beləliklə, Azərbaycan nə qədər güclü olsa, daxiləki vətəndaşlarla yanaşı, xaricdəki azərbaycanlılar da özlərini bir o qədər də təhlükəsiz, rahat hiss edəcəklər. Dünyanın müxtəlif yerlərində məskunlaşan soydaşlarımız və həmvətənlərimiz nə qədər güclü olsa, milli maraqlarımız da bir o qədər mühafizə, müdafiə olunacaqdır. Ona görə də, diaspor təşkilatlarının bütövlükdə və onların üzvlərinin fərdi qaydada real siyasətə, məqsədyönlü işlərə fəal şəkildə cəlb edilməsi olduqca arzuolunan bir məsələdir. Azərbaycan diasporu öz ruhu, dəsti-xətti ilə hərəkət etməli, təkərçılığa yol verməməli, vahid ideologiyaya və strategiyaya uyğun fəaliyyət göstərməlidir.

Qurultay bir daha açıq-aydın göstərdi ki, artıq mahiyyətə və keyfiyyətə yeni dövrünü yaşayan, tarixin sınaqlarından çıxmış Azərbaycan diasporu özünün mütəşəkkillik və möhkəmlənmə dövrünə qədəm qoymuşdur. Diasporun qüdrətini müəyyən etmək üçün müxtəlif ərazilərdə yaşayan və müvafiq qurumlarda təmsil olunan, birləşən həmvətənlərimizin ümumi məqsədlər və milli mənafeə əsasında vəhdətinin olması bu sahədə əsas şərtlərdəndir. İlk dövnlərdə görülən məqsədyönlü tədbirlər isə bunu deməyə əsas verir ki, ölkə sərhədlərinin hüdudlarında yurd salan azərbaycanlılar və xaricdə fəaliyyət göstərən diaspor potensialımızın Azərbaycan haqqında həqiqətlər ilə birlikdə yaşaması və fəaliyyət göstərməsinin təməli qoyuldu.

Prezident İlham Əliyevin vurğuladığı kimi, "hər birimiz - həm Azərbaycan hökuməti, həm səfirliklər, diaspor təşkilatları, bütün fəallar yeni reallıqları dünya ictimaiyyətinə çatdırmalıdırlar. Sizin - xaricdə yaşayan azərbaycanlıların bu sahədə daha böyük imkanlarınız var. Son illər ərzində bizim diaspor təşkilatlarımız çox faallaşmış, həm İkinci Qarabağ müharibəsində biz bunu gördük, həm də ondan əvvəlki dövrdə. Hətta erməni radikal qüvvələrinin fiziki hücumlarına baxmayaraq, - onlar yenə də say çoxluğundan istifadə edib bizim fəallara qarşı cinayət törətmişlər, - azərbaycanlılar öz sözlərini demişdilər, bu gün də bunu etmək lazımdır.

Yəni, yaşadığınızı ölkələrin ictimaiyyətini, əgər belə demək mümkündürsə, maarifləndirmək lazımdır - həm Azərbaycan reallıqları haqqında, postmüharibə dövrü haqqında və Azərbaycan tarixi haqqında. Hesab edirəm ki, bu, çox vacibdir".

Yahya BABANLI,
Tarix üzrə fəlsəfə doktoru, Diaspor məsələləri üzrə ekspert